

Vlaanderen
verbeelding werkt

Jeugdonderzoeksplatform

[Facts and Figures: Slachtofferschap in de publieke ruimte bij jongeren in Vlaanderen](#)

Emma Hadermann

Inleiding

De maatschappelijke aandacht en het wetenschappelijk onderzoek naar slachtoffers komt pas goed en wel van de grond sinds de jaren '70 van vorige eeuw (Maguire & Pointing, 1988; Boutellier, 1993; Zedner, 2002; Walklate, 2007). Wanneer de dag van vandaag gekeken wordt naar het onderzoek over slachtoffers dat reeds voorhanden is, blijkt dat er opvallend meer onderzoek is naar meerderjarige dan naar minderjarige slachtoffers. In de literatuur wordt dan ook wel eens gesproken van het 'jonge vergeten slachtoffer' (Hadermann & Pleysier, 2021). De beperkte aandacht voor minderjarige slachtoffers staat echter in contrast met de mate waarin minderjarigen slachtoffer worden. Zo stelt onder andere Finkelhor (2008) dat minderjarigen vaak slachtoffer worden en misschien zelfs het meeste van alle leeftijdsgroepen in de samenleving. Ze kunnen namelijk niet alleen slachtoffer worden van conventionele misdrijven waar iedereen slachtoffer van kan worden, zoals bv. diefstal, afpersing of fysiek geweld, maar ook van misdrijven die eigen zijn aan hun status als kind, zoals bv. kindermishandeling (Finkelhor, 2008).

Op basis van de groeiende wetenschappelijke aandacht voor slachtoffers in de jaren '70 ontstonden twee klassieke theorieën om slachtofferschap te verklaren: de leefstijltheorie en de routineactiviteitentheorie (Wittebrood, 2007; Verdonck et al., 2011). Beide theorieën vormen nog steeds de basis voor een groot deel van het huidige onderzoek (Wittebrood, 2007). Om criminaliteit te verklaren, leggen deze theorieën het accent op de situatie en de plaatsgebonden omstandigheden, met andere woorden 'de gelegenheid', waarin er een grotere kans is op criminaliteit en dus ook op slachtofferschap (Wittebrood, 2007). Binnen deze twee gelegenheidstheorieën werd eveneens aandacht besteed aan mogelijke verklaringen waarom jongeren disproportioneel vaker slachtoffer worden van criminaliteit.

De leefstijltheorie kijkt voornamelijk naar de samenhang tussen de kans op slachtofferschap en individuele (verschillen in) leefstijlactiviteiten. Doordat de kans op slachtofferschap samenhangt met verschillen in leefstijlactiviteiten, hangt dit ook samen met demografische en sociale kenmerken van individuen, zoals school, werk en vrije tijd (Wittebrood, 2007; Verdonck et al., 2011). Deze verschillen hebben een effect op de mate waarin individuen zich op bepaalde tijdstippen en op bepaalde plaatsen blootstellen aan risicovolle of 'criminogene' situaties (Wittebrood, 2007). Zo verschillen de activiteiten van bewoners van grotere steden in vergelijking met mensen die in dorpen of op het platteland wonen,

en die van jongeren in vergelijking met die van oudere leeftijdsgroepen (Hadermann & Pleysier, 2021). De leefstijltheorie erkent jongeren op die manier als één van de demografische groepen in de samenleving met een hoger risico op bepaalde vormen van (uitgaansgerelateerd) slachtofferschap. Ze stellen zich vaker bloot aan risicovolle situaties, plaatsen en tijdstippen waar de kans op slachtofferschap van criminaliteit hoger is (Hadermann & Pleysier, 2021). Die verhoogde kans kan zich bijvoorbeeld voordoen in uitgaansbuurten, op café of op feestjes.

De routineactiviteitentheorie (RAT) sluit aan bij de leefstijltheorie door te stellen dat routineactiviteiten een gelegenheid tot criminaliteit doen ontstaan (Cohen & Felson, 1979). In tegenstelling tot de leefstijltheorie focust de RAT minder op individuele verschillen van slachtoffers, maar meer op maatschappelijke ontwikkelingen op macroniveau (welvaartsstijging, arbeidsmarktparticipatie, gezinssamenstelling etc.) die zouden zorgen voor een grotere opportuniteit om criminaliteit te plegen en dus om slachtoffer te worden (Hadermann & Pleysier, 2021). Cohen en Felson (1979) stellen namelijk dat verschillen in criminaliteit in tijd en ruimte verklaard kunnen worden door de aan- of afwezigheid van drie belangrijke elementen, namelijk: (1) de aanwezigheid van gemotiveerde daders, (2) de aantrekkelijkheid van een bepaald doelwit of slachtoffer en (3) de mate waarin het doelwit al dan niet afdoende bescherming geniet (Cops & Pleysier, 2014). Wanneer deze drie criteria samen aanwezig zijn, is er dus een grotere 'gelegenheid' tot criminaliteit en dus ook een verhoogde kans om slachtoffer te worden. Een routineactiviteit wordt dus als risicovol gezien wanneer er aan de drie criteria voldaan is. Voor jongeren worden deze risicovolle routineactiviteiten meestal gezien als regelmatig optrekken met delinquente vrienden, bij voorkeur op plaatsen met weinig controle door volwassenen of waar de 'sfeer' als wat lossier wordt gezien (bv. op hangplekken, op fuiven of op festivals).

Vanuit de klassieke gelegenheidstheorieën kan bijgevolg verklaard worden waarom jongeren niet alleen een grotere kans hebben om dader te zijn van criminaliteit, maar ook vaker slachtoffer worden dan volwassenen (Wittebrood, 2007; Finkelhor, 2008; Cops & Pleysier, 2014). Op basis van het bovenstaande, kan gesteld worden dat de kans op slachtofferschap dus niet gelijk verdeeld is (Fattah, 2001; Schneider, 2001). Volgens de gelegenheidstheorieën worden minderjarigen dus vaker slachtoffer dan volwassenen, en worden bepaalde minderjarigen vaker slachtoffer dan anderen omwille van hun leefstijl en/of routine-activiteiten.

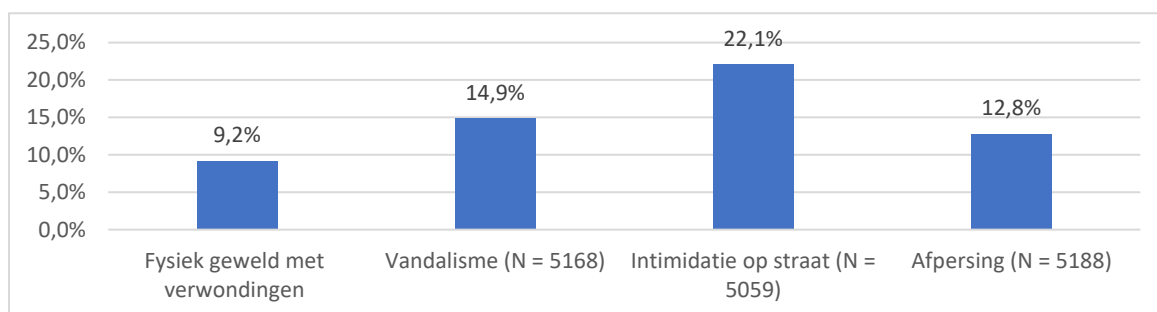
In deze *facts and figures* wordt op basis van de JOP-schoolmonitor 2 (2018) een beeld geschetst van de mate waarin Vlaamse jongeren met een uitgaansgericht vrijetijdspatroon slachtofferschap ervaren op een publieke plaats. In deze vragenlijst werden namelijk zowel slachtofferschap als (uitgaansgerichte) vrijetijdspatronen bevroegd. De JOP-schoolmonitor 2 is een bevraging bij Vlaamse jongeren van het secundair onderwijs die enerzijds werd afgenomen bij een 'grootstedelijke steekproef' van 6118 jongeren uit 59 scholen in Antwerpen, Gent en Brussel en anderzijds bij een 'controlesteekproef' van 2414 jongeren uit 22 scholen in de rest van Vlaanderen (buiten Antwerpen, Gent en Brussel). Meer specifiek wordt hieronder gewerkt met de data van 5316 leerlingen uit de tweede en derde graad van het secundair onderwijs (14 t.e.m. 18 jaar), afkomstig uit beide steekproeven. De respondenten hebben echter niet steeds alle vragen beantwoord waardoor de totaalaantallen verder in de tekst kunnen verschillen afhankelijk van het aantal missende waarden.

1. Slachtofferschap in de publieke ruimte bij Vlaamse jongeren

In de JOP-schoolmonitor 2 (2018) werden de leerlingen bevraagd of ze de volgende zeven vormen van slachtofferschap ervaren hadden in de afgelopen 12 maanden: afpersing, diefstal, fysiek geweld met verwondingen, fysiek geweld zonder verwondingen, intimidatie op straat, intimidatie online, vandalisme en ongewenste sexting (De Boeck, 2019). Bij de delicten afpersing, fysiek geweld zonder verwondingen, fysiek geweld met verwondingen en vandalisme werd gevraagd op welke locatie ze het laatst slachtoffer werden van deze delicten. Respondenten hadden telkens de mogelijkheid om te kiezen tussen 'op school, 'op een publieke plaats (straat, park, plein...)' en 'ergens anders'. Bij fysiek geweld werd eveneens de antwoordcategorie 'thuis' toegevoegd. Voor de overige delicten (intimidatie op straat, intimidatie online en ongewenste sexting) valt de locatie van het slachtofferschap reeds af te leiden uit de vraagstelling, respectievelijk op straat en online. Enkel voor diefstal werd niet gevraagd naar de locatie van het slachtofferschap.

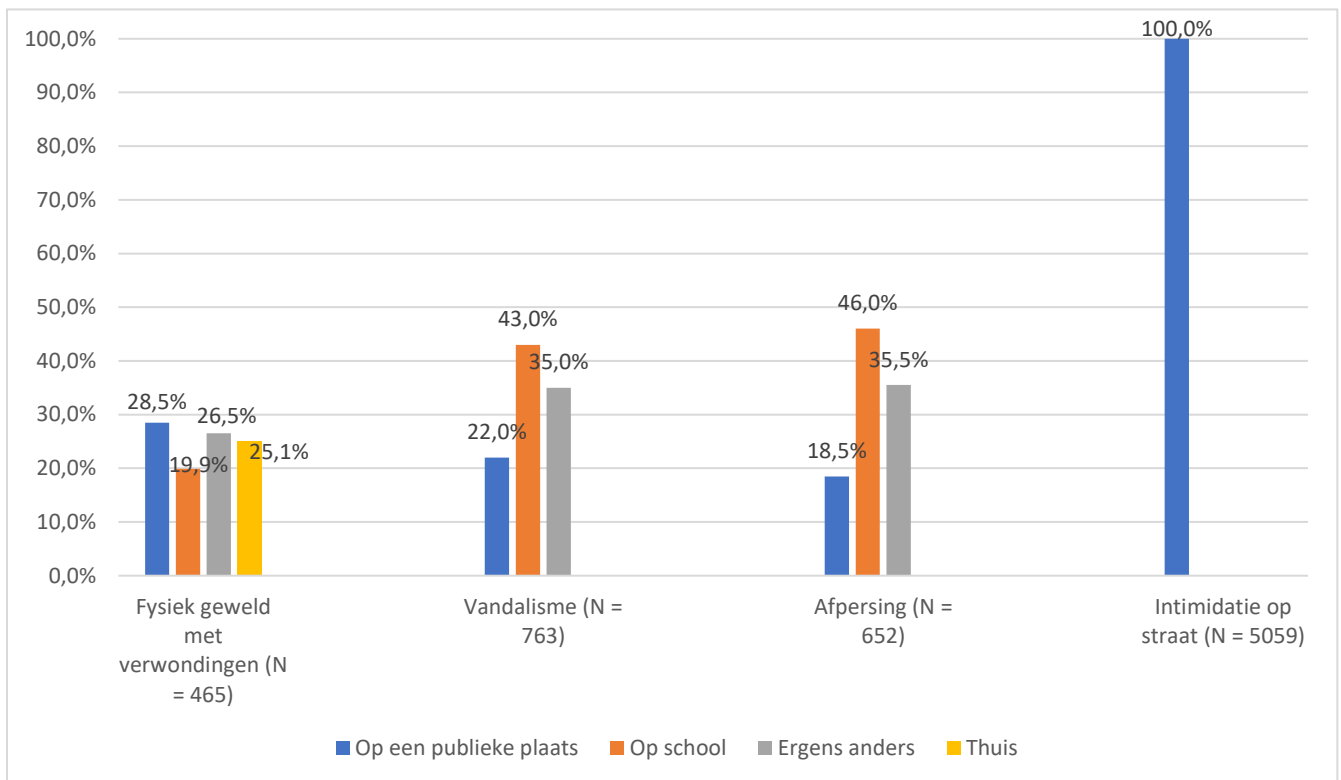
Delicten die niet in de publieke ruimte plaatsvinden (online intimidatie en sexting) en delicten waarvan de locatie van het slachtofferschap niet bevraagd wordt (diefstal), worden buiten beschouwing gelaten in deze *facts and figures*. Daarnaast wordt fysiek geweld zonder verwondingen eveneens niet opgenomen aangezien uit vorige analyses bleek dat dit item mogelijk geen correct beeld van de prevalentie geeft (Coenen, 2019). Jonge jongeren rapporteerden dit vaker dan oudere jongeren, wat erop kan wijzen dat het item op een verschillende manier geïnterpreteerd werd. Zo is het niet ondenkbaar dat de jongste groep, die nog vaker speelt (waarbij bv. al eens een duw gegeven wordt), bepaalde vormen van ruw spel als 'fysiek geweld' rapporteert. Uit de JOP-schoolmonitor 2 (2018) blijkt dat jongeren het vaakst slachtoffer werden van intimidatie op straat (22,1%), gevolgd door vandalisme (14,9%), afpersing (12,8%) en fysiek geweld met verwondingen (9,2%) (zie figuur 1).

Figuur 1. Frequenties van slachtofferschap van verschillende delictstypes (14 tot 18-jarigen, in percentage)

Aangezien bij 'intimidatie op straat' uit de vraagstelling reeds blijkt dat het delict zich in de publieke ruimte afspeelt, ervaren alle jongeren (100,0 %) dit delict op een publieke plaats (zie figuur 2). Wanneer voor de andere delicten doorgevraagd werd naar de locatie van de laatste slachtofferervaring, blijkt dat eveneens een niet te verwaarlozen deel van diegenen die reeds een slachtofferervaring hebben het slachtofferschap ervaren heeft in de publieke ruimte (zie figuur 2). Fysiek geweld met verwondingen komt het meeste voor in de publieke ruimte, namelijk in 28,5 procent van de gevallen. Hierop volgt respectievelijk vandalisme en afpersing waarvan telkens ongeveer één op vijf respondenten slachtoffer wordt in de publieke ruimte.

Figuur 2. Frequenties van slachtofferschap van verschillende delicttypes per locatie voor diegenen die slachtofferschap ervaren hebben (14 tot 18-jarigen, in percentage)

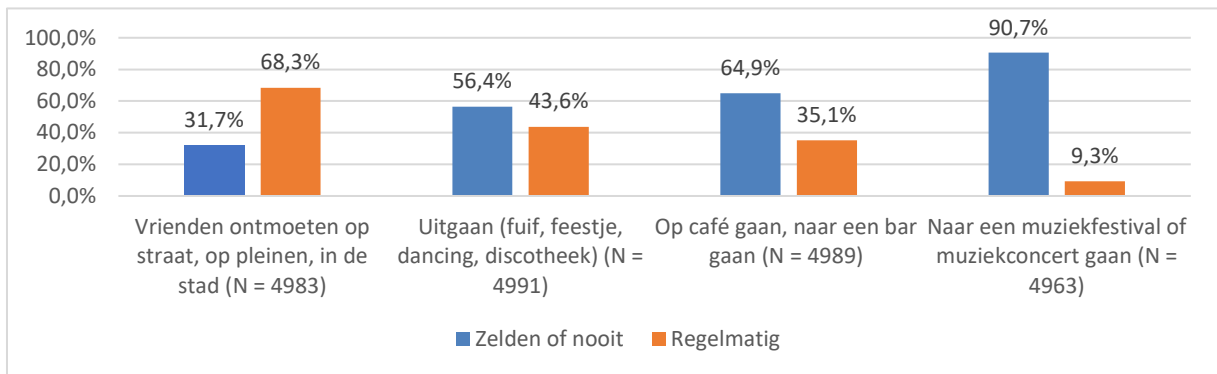

Tegenover de andere locaties (op school, ergens anders of thuis) komt fysiek geweld met verwondingen eveneens het vaakst voor op een publieke plaats (28,5 % tegenover respectievelijk 19,9 %; 26,5 % en 25,1 %). Vandalisme en afpersing komt net het minste voor op een publieke plaats (respectievelijk 22,0 % en 18,5 %) en komt vaker ergens anders (respectievelijk 35,0 % en 35,5 %) en op school (respectievelijk 43,0 % en 46,0 %) voor.

2. Uitgaansgericht vrijetijdspatroon bij Vlaamse jongeren

Volgens de klassieke gelegenheidstheorieën lopen jongeren meer risico op slachtofferschap door hun uitgaansgerichte leefstijlen en routineactiviteiten (Wittebrood, 2007; Finkelhor, 2008; Cops & Pleysier, 2014). Hieronder valt het doorbrengen van vrije tijd op plaatsen met weinig controle en een losse sfeer zoals bv. op een hangplek, op feestjes en festivals. Uit het vrijetijdspatroon van jongeren (zie figuur 3) blijkt dat iets meer dan twee derde van de jongeren (68,3 %) regelmatig (één of meermaals per maand, één keer per week, meerdere keren per week of dagelijks) vrienden ontmoet op straat, op pleinen en in de stad. Iets minder dan de helft van de jongeren (43,6 %) geeft aan regelmatig uit te gaan. De meerderheid (56,4 %) gaat zelden (minder dan één keer per maand) of nooit naar feestjes, discotheken of dancings. Bijna twee op drie jongeren (64,9 %) gaat zelden of nooit op café, terwijl één op drie jongeren (35,1 %) dat wel regelmatig doet. Wat betreft festivals en concerten doet slechts bijna één op tien jongeren (9,3 %) dit regelmatig. De rest van hen (90,7%) geeft aan dit zelden of nooit te doen. Behalve voor het ontmoeten van vrienden op straat, op pleinen en in de stad blijken steeds minder dan de helft van de Vlaamse jongeren zich regelmatig te engageren in uitgaansgerichte vrijetijdsactiviteiten.

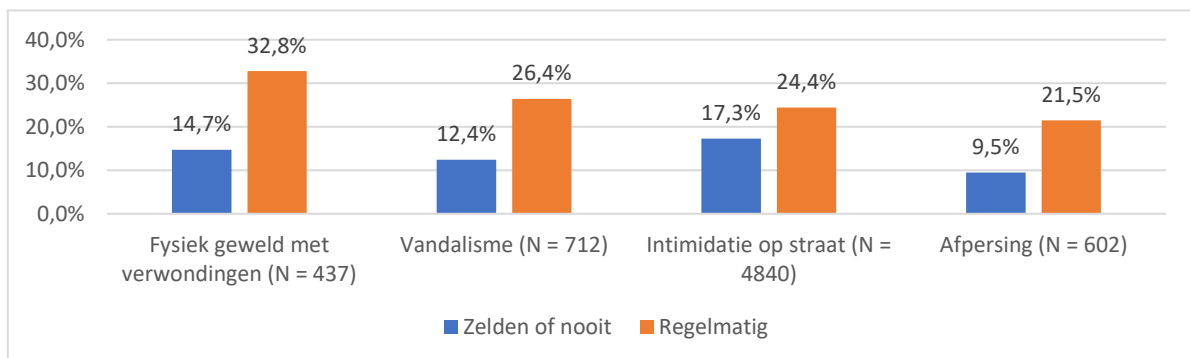
Figuur 3. Uitgaansgerichte vrijetijdsactiviteiten bij Vlaamse jongeren (14 tot 18-jarigen, in percentage)

3. Slachtofferschap bij Vlaamse jongeren met een uitgaansgericht vrijetijdspatroon

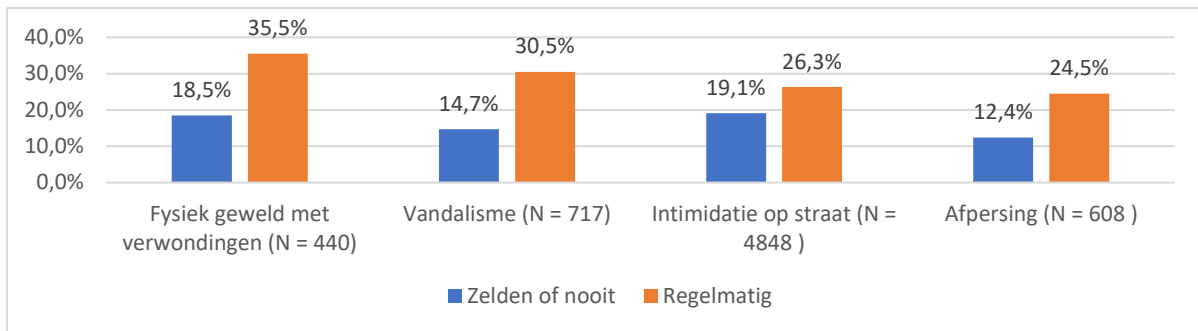
Jongeren die zelden of nooit vrienden ontmoeten op straat, op pleinen of in de stad ervaren zowel voor fysiek geweld, vandalisme, intimidatie op straat als voor afpersing minder slachtofferschap op een publieke plaats dan jongeren die regelmatig vrienden ontmoeten op een publieke plaats (zie figuur 4). Op basis van een Chi-kwadraattest blijken de verschillen in het ervaren van slachtofferschap op een publieke plaats tussen jongeren die zelden of nooit en jongeren die regelmatig vrienden ontmoeten significant ($p < 0,01$).

Figuur 4. Frequentie van slachtofferschap op een publieke plaats in functie van het ontmoeten van vrienden op straat (14 tot 18-jarigen, in percentage)

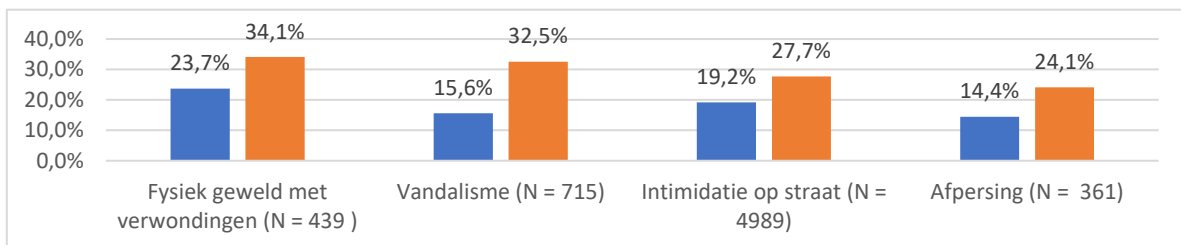
Uit figuur 5 is af te leiden dat jongeren die zelden of nooit uitgaan eveneens minder slachtofferschap op een publieke plaats ervaren dan jongeren die regelmatig uitgaan. Het verschil dat jongeren die regelmatig uitgaan vaker slachtofferschap ervaren op een publieke plaats dan jongeren die zelden of nooit uitgaan, blijkt eveneens significant op basis van een Chi-kwadrat test ($p < 0,001$).

Figuur 5. Frequentie van slachtofferschap op een publieke plaats in functie van uitgaan (14 tot 18-jarigen, in percentage)

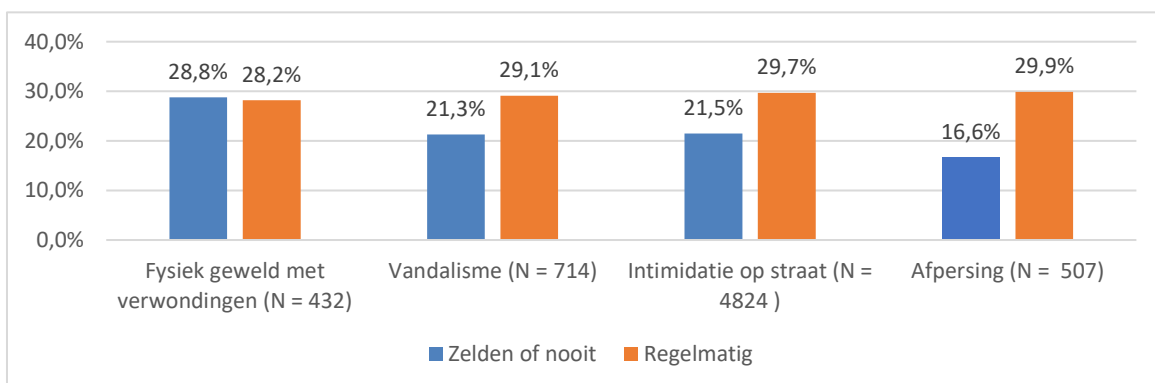
Ook jongeren die regelmatig op café gaan blijken meer slachtoffer te worden van fysiek geweld, vandalisme, intimidatie en afpersing op een publieke plaats dan jongeren die zelden of nooit op café gaan (zie figuur 6). Ook hier wees de Chi-kwadraat test uit dat de verschillen tussen jongeren die zelden of nooit en jongeren die regelmatig op café gaan significant zijn ($p < 0,01$)

Figuur 6. Frequentie van slachtofferschap op een publieke plaats in functie van op café gaan (14 tot 18-jarigen, in percentage)

Wanneer jongeren aangeven zelden of nooit naar een festival of concert te gaan, blijkt ook dat zij minder slachtofferschap van vandalisme, intimidatie en afpersing ervaren op een publieke plaats (zie figuur 7). Jongeren die aangeven dat regelmatig te doen, werden vaker slachtoffer van deze delicten op een openbare plaats. Wat opvalt is dat jongeren die zelden of nooit naar een festival of concert gaan in beperkte mate vaker slachtoffer worden van fysiek geweld op een openbare plaats dan jongeren die regelmatig naar een concert of festival gaan. Het verschil tussen beide groepen voor dit delict blijkt op basis van een Chi-kwadraat test echter niet significant ($p > 0,05$). Voor de overige delicten geeft de Chi-kwadraat test aan dat de verschillen tussen de twee groepen jongeren wel significant zijn ($p < 0,05$).

Figuur 7. Frequentie van slachtofferschap op een publieke plaats in functie van bij naar een festival of concert gaan (14 tot 18-jarigen, in percentage)

4. Besluit

Op basis van de JOP-schoolmonitor 2 (2018) kan geconcludeerd worden dat een noemenswaardig deel van de bevroagde jongeren de afgelopen 12 maanden slachtofferschap ervaren heeft in de publieke ruimte. Verder blijkt dat minder dan de helft van de Vlaamse jongeren een duidelijk uitgaansgericht vrijetijdspatroon vertoont en dus regelmatig uitgaat, op café gaat of naar festivals of concerten gaat. Enkel bij het ontmoeten van vrienden op straat, op pleinen en in de stad geven meer dan de helft van de jongeren aan dit regelmatig te doen. Jongeren die aangeven dat ze zelden of nooit dergelijke uitgaansgerichte activiteiten doen, ervaren minder vaak slachtofferschap op een publieke plaats dan jongeren die regelmatig deelnemen aan dit soort activiteiten.

Op basis van Chi-kwadraat testen bleek dat het verschil tussen beiden groepen jongeren significant was voor alle besproken uitgaansgerichte activiteiten (op één na) en delicten ($p < 0,05$). Op basis hiervan kan gesteld worden dat jongeren die regelmatig vrienden ontmoeten op straat, uitgaan, op café gaan en naar een festival of concert gaan significant meer slachtofferschap van fysiek geweld met verwondingen, vandalisme, intimidatie en afpersing op een publieke plaats ervaren dan jongeren die zelden of nooit deelnemen aan dergelijke vrijetijdsactiviteiten. Enkel voor het ervaren van fysiek geweld op een openbare plaats blijkt het verschil tussen jongeren die zelden of nooit dan wel regelmatig naar festivals of concerten gaan niet significant ($p > 0,05$). Bovenstaande resultaten treden bijgevolg de gelegenheidstheorieën, die louter iets zeggen over slachtofferschap in de openbare ruimte, bij.

Het is echter niet zo dat jongeren die zelden of nooit deelnemen aan uitgaansgerichte vrijetijdsactiviteiten en bijgevolg minder slachtoffer worden op een publieke plaats, tout court minder slachtoffer worden dan jongeren die zich wel vaker buiten bevinden in hun vrije tijd. Minderjarigen kunnen ook elders dan op een publieke plaats slachtofferschap ervaren. Eerder onderzoek geeft namelijk aan dat jongeren ook vaak slachtoffer worden in omgevingen die voor hen vertrouwd en veilig zouden moeten zijn zoals vb. de school- of de thuiscontext (De Boeck, 2019; Verdonck et al., 2019). Aangezien het in deze omgevingen gaat om 'routineuze activiteiten' en niet om 'risicovolle activiteiten' zijn de gelegenheidstheorieën minder geschikt om slachtofferschap op dergelijke ogenschijnlijk veilige plekken te verklaren.

Meer lezen?

- Boutellier, H. (1993). *Solidariteit en slachtofferschap*. Uitgeverij SUN.
- Coenen, E. (2019). Daderschap: oude en nieuwe vormen. In L. Bradt, S. Pleysier, J. Put, J. Siongers, B. Spruyt (Eds.), *Jongeren in cijfers en letters 4: Bevindingen uit de JOP-monitor 4, de JOP-kindmonitor en de JOP-schoolmonitor 2*, (79-101). Acco.
- Cohen, L. E., & Felson, M. (1979). Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach. *American Sociological Review*, 44(4), 588-608. <https://doi.org/10.2307/2094589>
- Cops, D., & Pleysier, S. (2014). Usual Suspects, Ideal Victims and Vice Versa: The Relationship between Youth Offending and Victimization and the Mediating Influence of Risky Lifestyles. *European Journal of Criminology*, 11(3), 361-378.
- De Boeck, A. (2019). Slachtofferschap onder adolescenten: Risicokenmerken, context en relatie met welbevinden. In L. Bradt, S. Pleysier, J. Put, J. Siongers, & B. Spruyt (Red.), *Jongeren in cijfers en letters: Bevindingen uit de JOP-monitor 4, de JOP-kindmonitor en de JOP-schoolmonitor 2* (181-203). Acco.
- Fattah, E.A. (2000). Victimology: past, present and future. *Criminologie*, 33(1), 17-46.
- Finkelhor, D. (2008). *Childhood victimization: Violence, crime and abuse in the lives of young people*. University Press.
- Hadermann, E., & Pleysier, S. (2021). Minderjarige slachtoffers van criminaliteit: Theorie, onderzoek en praktijk. In J. Put, L. Meeuwissen, & M. Kerkhofs (Red.), *Het minderjarige slachtoffer*, (21-56). Die Keure.
- Maguire, M. & Pointing, J. (1988). *Victims of Crime. A New Deal?* Open University Press.
- Schneider, H. J. (2001). Victimological Developments in the World during the Past Three Decades (I): A Study of Comparative Victimology. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 45(4), 449-468. <https://doi.org/10.1177/0306624X01454005>
- Verdonck, E., Cops, D., Pleysier, S., & Put, J. (2011). *Jongeren en geweld: Dader- en slachtofferschap gemeten en beleefd*. Acco.
- Verdonck, E., Groenen, A., & Van Haeken, S. (2019). Een zelfrapportage-onderzoek naar slachtofferschap van geweld bij Vlaamse scholieren : een blik op de resultaten met een ethische reflectie. *Tijdschrift Jeugd- en Kinderrechten*, 4, 2019.
- Walklate, S. (2007). *Imagining the victim of crime*. Open university press.
- Wittebrood, K. (2007). *Slachtoffers van criminaliteit: Een inleiding in de victimologie*. Boom juridische uitgevers.
- Zedner, L. (2002). Victims. In M. Maguire, R. Morgan & R. Reinder (eds.), *The Oxford Handbook of Criminology (3rd edition)*. Oxford University Press.